

Een nieuw VAD-wetsontwerp, maar ook een beter?

DR. H. MEIJERS*

Onlangs is aan de Tweede Kamer een nieuw wetsontwerp voor de vermogensaanwasdeling aangeboden, waarbij de eerder ingediende ontwerpen zijn samengevoegd. Tevens is een aantal andere wijzigingen aangebracht. In dit artikel wordt het nieuwe VAD-voorstel besproken. Er vindt een grotere individualisering van de VAD-uitkeringen plaats en de totale opbrengsten nemen enigermate toe. Aan de theoretische bezwaren tegen de bedrijfseconomische fundering van het overwinstbegrip is in het nieuwe ontwerp geheel niet tegemoetgekomen.

Inleiding

Op 2 oktober 1980 hebben de bewindslieden van Sociale Zaken, Economische Zaken en Financiën de Tweede Kamer een nieuw wetsontwerp voor de vermogensaanwasdeling (VAD) aangeboden. In dit nieuwe wetsontwerp zijn de beide door het huidige kabinet eerder ingediende wetsontwerpen samengevoegd. Deze beide wetsvoorstellen kwamen in de plaats van het door het kabinet-Van Agt ingetrokken ontwerp van het kabinet-Den Uyl. Ook dit eerdere wetsontwerp was al een keer ingrijpend gewijzigd. Dit betekent dat we sinds het verschijnen van de eerste plannen van de regering voor een wettelijke regeling van de VAD, in de in 1975 verschenen *Interimnota Inkomensbeleid* van het kabinet-Den Uyl, nu toe zijn aan het vierde ingrijpend herziene VAD-voorstel van de regering.

De discussie over de VAD zelf is nog veel ouder. Zo werd reeds in 1964 door de vakbeweging een voorstel voor een VAD-regeling gedaan. Een uitvoerige bespreking van de VAD-voorstellen welke in Nederland in de periode 1945-1980 zijn gedaan, is te vinden in het tweede hoofdstuk van mijn dissertatie 1).

De eerste reacties van de sociale partners op het nieuwe wetsontwerp waren, zoals wel was te verwachten, verdeeld. Zo vindt het VNO dat de regering „op het slechts denkbare moment” met het nieuwe wetsontwerp is gekomen en dat het wetsontwerp waren, zoals wel was te verwachten, verdeeld. Zo vindt het VNO dat de regering „op het slechtst denkbare moment” met het nieuwe wetsontwerp is gekomen en dat het geverskringen is vernomen. Hiertegenover staat het ongeduld van een deel van de vakbeweging. Met name het CNV vindt dat dit VAD-ontwerp „nog het beste is wat er tot nu toe is voorgelegd”, en „dat de VAD nu maar moet worden ingevoerd. Achteraf kunnen dan technische onvolkomenheden worden bijgesteld”.

De belangrijkste wijzigingen

De meeste belangrijke wijzigingen in het VAD-wetsvoorstel waren reeds op 24 april 1980 in een brief van de verantwoordelijke bewindslieden aan de Tweede Kamer aangekondigd. Deze wijzigingen zijn destijds door mij in dit tijdschrift besproken 2). De belangrijkste wijzigingen waren:

- de verschuiving van de ingangsdatum naar 1 januari 1980, mits het wetsontwerp vóór 1 april 1981 in het *Staatsblad* verschijnt. Bij latere publikatie zal indien deze plaats-

vindt in de maanden april tot en met december de ingangsdatum verschuiven naar 1 januari van het betreffende jaar, en bij publikatie in januari, februari of maart naar 1 januari van het voorafgaande jaar;

- zowel de collectieve als de individuele VAD-uitkering zal dienen te geschieden in de vorm van aandelen of „VAD-bewijzen”, waarbij uitkering in contanten slechts mogelijk is met instemming van de ondernemingsraad (voor de individuele VAD) of van het VAD-fonds (voor de collectieve uitkering);
- behalve de collectieve VAD wordt ook de individuele begrensd tot maximaal 3% van, globaal, de fiscale winst vóór belasting;
- tegelijkertijd vervalt het deel van de individuele VAD dat hoger is dan 3% van het maximaal premieplichtig loon per werknemer (voor 1980 f. 1.847), na afloop van de reserveringstermijn niet langer aan de onderneming, maar aan het collectieve fonds;
- behalve de individuele zal ook de collectieve VAD voor de onderneming fiscaal aftrekbaar zijn;
- de collectieve VAD zal niet aangewend worden ter financiering van voorzieningen op het gebied van vrijwillige vervroegde pensionering en de oudedagsvoorziening van werknemers, maar alle in Nederland werkzame werknemers (inclusief de ambtenaren!) krijgen aanspraken op het fondsvermogen, die na 10 jaar verzilverbaar zijn;
- aan het fondsbestuur wordt niet langer een regeringsgedelegeerde toegevoegd, die het recht had de vergaderingen bij te wonen met een adviserende stem. Overigens worden nog steeds acht van de twintig bestuursleden door de minister benoemd en de rest door, door de minister representatief geachte, centrale werknemersorganisaties;
- onder de VAD vallen alle ondernemingen die onder de vennootschapsbelasting vallen met een fiscale winst (vóór belasting) van meer dan f. 125.000 (dit was f. 100.000, en is verhoogd met het oog op de inmiddels opgetreden inflatie);
- geschillen over de hoogte van de overwinst zullen niet langer worden voorgelegd aan de kantonrechter, maar aan

* Wetenschappelijk medewerker aan de Katholieke Hogeschool Tilburg.

1) H. Meijers, *Bedrijfseconomische aspecten van de vermogensaanwasdeling*, Leiden, 1980.

2) H. Meijers, Een nieuw VAD-voorstel van de regering: de belastingbetaler betaalt het gelag, *ESB*, 7 mei 1980.

de ondernemingskamer van het gerechtshof te Amsterdam; en

- er komt geen bijdrage uit de algemene middelen aan het collectieve fonds.

Naast deze wijzigingen die reeds in april waren aangekondigd bevat het nieuwe wetsontwerp een groot aantal wijzigingen die van technische en vaak ondergeschikte aard zijn. De belangrijkste zijn:

- de omvang van de te reserveren „vermogensaanwasoverschotten” zal niet groter zijn dan vijftien maal het aantal werknemers als individuele VAD uit te keren bedrag. Het meerdere vervalt direct aan het collectieve fonds;
- de verrekeningstermijn voor de „rendementstekorten” en de reserveringstermijn voor de „vermogensaanwasoverschotten” worden beide gesteld op acht jaren, zijnde de verlengde termijn voor de verrekening van fiscale verliezen (deze bedroeg zes jaren); en
- de periodieke vergoeding op de „VAD-bewijzen” wordt gesteld op het gemiddelde effectieve rendement op staatsleningen, verhoogd met een opslag van anderhalf procentpunt (dit was één punt).

Uit eerdere studies bleek dat slechts weinig ondernemingen VAD zullen zijn verschuldigd. Voor die ondernemingen die wel een overwinst in de zin van de VAD-wetsontwerpen behalen, maar waarbij 12% van de overwinst minder is dan 3% van de fiscale winst en ook minder dan het aantal werknemers maal 3% van het maximaal premieplichtige loon, zullen de voorgestelde wijzigingen slechts betekenen dat de bruto VAD-afdracht niet verandert, maar dat de netto last voor de onderneming minder wordt doordat nu de gehele VAD fiscaal aftrekbaar is gesteld. Dit zal gelden voor de meeste ondernemingen die effectief VAD dienen te betalen.

Voor de ondernemingen die zoveel overwinst behalen dat 12% daarvan meer is dan 3% van de winst, terwijl tegelijkertijd ook het aantal werknemers maal het maximaal premieplichtige loon meer is dan 3% van de fiscale winst, zal ook de bruto VAD (voor aftrek van belastingen) afnemen doordat nu ook de individuele VAD beperkt is tot 3% van de fiscale winst.

Slechts voor de ondernemingen met een zeer hoge overwinst in verhouding tot het aantal werknemers, waarbij 12% van de overwinst en 3% van de fiscale winst hoger zijn dan het aantal werknemers maal 3% van het maximaal premieplichtige loon, zal de bruto VAD-uitkering toenemen, omdat de vermogensaanwasoverschotten na de verrekeningsperiode niet langer vervallen aan de onderneming, maar aan het collectieve VAD-fonds. Dit zal dan wel gecompenseerd worden door de fiscale aftrekbaarheid van de collectieve VAD, waardoor de netto last per saldo zal afnemen. Tot deze laatste groep ondernemingen zal met name behoren de NAM, welke onderneming de Nederlandse aardgaswinning verzorgt. (Het aandeel van de staat in deze aardgaswinning, dat wordt beheerd door DSM, is voor de VAD uitgezonderd krachtens artikel 5 lid 4 van het wetsontwerp.)

De pas nu bekendgemaakte wijziging inzake de reservering van de „vermogensaanwasoverschotten”, welke beperkt wordt tot 15 maal de aan de individuele werknemers toegekende VAD, is een voorbeeld van het ingewikkelder worden van de regeling. De „vermogensaanwasoverschotten” ontstaan doordat in een bepaald jaar de individuele VAD-uitkering op basis van 12% van de overwinst (met een maximum van 3% van de fiscale winst) hoger kan zijn dan de maximale uitkering per werknemer maal het aantal werknemers). Dit bedrag vervalt nu na een periode van acht (dit was zes) jaren aan het collectieve fonds, voor zover het in die periode niet is aangewend als dekking voor rendementstekorten (winst lager dan de normale vergoeding) of om de individuele VAD aan te vullen tot het maximum per werknemer. Het gevolg hiervan is dat bij ondernemingen waarbij steeds zeer veel overwinst wordt behaald een groot bedrag voor langere tijd gereserveerd dient te blijven, terwijl het hoogst-

waarschijnlijk toch aan het collectieve fonds zal toevallen. Een mogelijke vereenvoudiging van de regeling is dan om de overschotten onmiddellijk aan het fonds te laten toevallen. Dit is bijvoorbeeld voorgesteld door Niessen 3) met als argumentatie dat het materiële effect hiervan gering zal zijn, terwijl het technisch een zeer aanzienlijke vereenvoudiging betekent.

Deze suggestie is door de minister niet overgenomen, maar in plaats daarvan is opgenomen artikel 10, lid 2: „2. Voor zover het totaal aan vermogensaanwasoverschotten dat niet is aangewend op een van de andere in deze wet aangegeven wijzen, een bedrag van vijftien maal de met inachtneming van artikel 9, tweede lid, over het boekjaar aan de werknemers toegekende vermogensaanwas overschrijdt, komt het toe aan het fonds”. Naar mijn mening is deze tekst ook zodanig te interpreteren dat indien in een bepaald jaar geen overwinst wordt behaald, waardoor er dan ook geen VAD aan de werknemers wordt toegekend, het totaal van de tot dat moment gereserveerde overschotten aan het fonds vervalt. Dit is stellig niet de bedoeling. Bedoeld zal zijn dat in geen jaar meer aan het totaal van de gereserveerde overschotten zal worden toegevoegd dan benodigd is om het totaal daarvan op 15 maal de individuele VAD-uitkering te brengen. De definitieve wettekst zal dan aangepast dienen te worden.

Een illustratie van de technische gecompliceerdheid van de regeling vinden we in artikel 6 lid 2, waar de fiscale winst wordt bepaald, waarvan de individuele en collectieve VAD ieder maximaal drie procent kunnen zijn. De tekst luidt: „2. Het bedrag waarover het in het eerste lid bedoelde percentage van 3 wordt berekend, is gelijk aan het in artikel 3, eerste lid, aanhef en onder a, in samenhang met het bepaalde in artikel 5, eerste lid, tweede volzin, bedoelde bedrag, vermindert met het tweevoud van de in artikel 5, eerste lid onder b en c, bedoelde verliezen en ambtshalve verminderingen, voor zover deze in het boekjaar als rendementstekort zijn verrekend op voet van artikel 10, derde lid, onder a, dan wel in aanmerking zijn genomen op de voet van artikel 3, eerste lid, aanhef en onder d”. Dit aldus gedefinieerde bedrag wordt bedoeld als wordt gesproken over „globaal de fiscale winst”.

De verhoging van de risicopremie in de vergoeding op de vermogensaanwasbewijzen van één naar anderhalf procentpunt vindt plaats zonder enig commentaar of motivering. In mijn dissertatie heb ik betoogd dat de eerder voorgestelde vergoeding, rendement op staatsleningen plus één procentpunt, een redelijke schatting vormde van het door beleggers op dit type waardepapieren geëiste rendement 4). Dit mede omdat slechts zeer goed renderende ondernemingen effectief VAD zullen zijn verschuldigd, waardoor er slechts een geringe risicopremie noodzakelijk is. De voorgestelde verhoging is derhalve slechts te verdedigen onder verwijzing naar het mogelijk zeer incurante karakter van de uit te geven VAD-bewijzen.

Bedrijseconomische kritiek op de overwinstbepaling

In het gewijzigde wetsontwerp is de overwinstbepaling volledig identiek gebleven aan de regeling zoals opgenomen in de vorige wetsontwerpen. Dit impliceert dat de overwinst wordt bepaald door op de belastbare binnenlandse winst, na aftrek van de daarover verschuldigde belastingen, een normale vergoeding over het globaal op actuele waarde gebrachte eigen vermogen in mindering te brengen. De normale vergoeding is daarbij gelijkgesteld aan het effectieve rendement op langlopende staatsleningen verhoogd met een

3) R. E. C. M. Niessen, VAD op drift, *Weekblad voor fiscaal recht*, 15 september 1980.

4) H. Meijers, t.a.p., § 6-8-2, blz. 116-118.

risicopremie van drie procentpunten. Een belangrijk punt van discussie is daarbij geweest of er een dubbelstelling optreedt doordat het rendement op staatsleningen een inflatiecomponent bevat, terwijl dit rendement wordt toegepast op een geherwaardeerd, dus voor inflatie gecorrigeerd, eigen vermogen. Er zou dan sprake zijn van een dubbele compensatie voor inflatie.

Eerder hebben wij beargumenteerd dat er geen sprake is van een dubbelstelling zolang op een nominalistisch bepaalde winst een nominale vergoeding in mindering wordt gebracht 5). Dit standpunt is ook door Vijn in dit tijdschrift naar voren gebracht 6). Bij een nominalistische winstbepaling valt een waardeinstijging op enig moment onder de winst en is er derhalve geen sprake van een dubbelstelling. Hiervan zou wel sprake zijn bij een substantialistische winstbepaling omdat dan de waardenmutatie rechtstreeks aan het eigen vermogen wordt toegevoegd. De conclusie is dus dat er in de wetsontwerpen geen sprake is van een dubbelstelling indien en voor zover de fiscale winst, welke de basis vormt van de overwinstbepaling, zuiver nominalistisch wordt bepaald. Dit is echter niet altijd het geval.

Allereerst geschiedt de winstbepaling niet zuiver nominalistisch door de mogelijkheid om de voorraden fiscaal substantialistisch te waarderen volgens het systeem van de ijzeren voorraad of het lifostelsel, en door de mogelijkheid om boekwinsten door te schuiven door gebruik te maken van de vervangingsreserve. Aangezien echter de fiscus voor de winst uit onderneming uitgaat van de „totaalwinst” betekent dit slechts een uitstel van de belastingverplichting, en dus van de VAD-verplichting, tot het moment van fiscale realisatie, dat echter wel ver in de toekomst kan liggen. Er is dan dus sprake van een tijdelijk te lage overwinst, dus een tijdelijke overcompensatie.

Anders ligt dit bij de zogenaamde „pré-Hofstra-maatregelen”, waarbij tot nu toe 1,15% van het eigen vermogen voor de vennootschapsbelasting in mindering mag worden gebracht op de belastbare jaarwinst. De regering heeft voorgesteld om deze maatregel definitief te maken en de aftrek op 2% van het eigen vermogen te brengen. Dit impliceert dat de fiscale winst niet meer geheel nominalistisch wordt bepaald. De twee procent aftrek zijn bedoeld als een compensatie voor inflatie, terwijl ook in de normale vergoeding een inflatiecomponent besloten ligt. Hetzelfde geldt voor de door de regering voorgestelde voorraadaftrek voor de niet substantialistisch gewaardeerde voorraden. Volgens de memorie van antwoord is een en ander nog onderwerp van nadere studie.

Niet in overeenstemming met een correcte overwinstdefinitie is verder het elimineren van de WIR-premies uit de overwinst. Deze premies zijn wel degelijk een voordeel dat toekomt aan de verschaffers van het eigen vermogen en dienen dan ook deel uit te maken van de eventuele VAD-plichtige overwinst. De argumentatie van de regering om dit niet te doen is dat er dan van de stimuleringsfaciliteiten een geringere stimulans zou uitgaan 7).

Een eerder door mij gepubliceerde kritiek op de overwinstbepaling betreft verder de wijze van vaststelling van het geherwaardeerde eigen vermogen, waarover de normale vergoeding dient te worden berekend. Hierbij wordt het gehele verschil tussen de actuele en de fiscale waarde van de activa aan het fiscale eigen vermogen toegevoegd, zonder rekening te houden met de over deze waardeinstijging bij fiscale realisatie verschuldigde belasting. Zo krijgen de verschaffers van het eigen vermogen ook een normale vergoeding over een latente belastingschuld. Dit probleem is ook gesignaleerd in kamervragen aan de minister. Deze erkent het bestaan van deze latente belastingclaim, en stelt dat hiermee in het algemeen rekening dient te worden gehouden. De reden dat men dat in dit geval niet doet, is gegeven in de memorie van antwoord: „Het is overigens de vraag op welk percentage die claim dan gesteld zou moeten worden. De reden waarom wij voor de vermogensaanwasdeling hebben gemeend deze claim te moeten verwaarlozen, is dat de herwaardering zoals die is voorzien een globaal karakter draagt” 8). Verder

wordt nog verwezen naar uitvoeringstechnische redenen. Dit is geen sterk antwoord waar elders in het wetsontwerp deze claim op 50% gesteld wordt. Immers, ter compensatie van de terugwerkende kracht welke het gevolg is van het onder de VAD vallen van waardeinstijgingen die reeds zijn ontstaan vóór invoering van de VAD, mag gedurende de eerste tien jaren na het moment van invoering, bij de overwinstbepaling jaarlijks één twintigste deel van de som van de vervangingsreserve en de herwaardering op het moment van invoering, op de fiscale winst in mindering worden gebracht. Aldus wordt forfaitair rekening gehouden met een tarief van 50%, welke regeling verdedigd werd onder verwijzing naar het globale karakter van de herwaardering.

Besluit

In de titel van dit artikel stelden wij de vraag of het nieuwe wetsontwerp beter is dan de eerdere ontwerpen. Dit is een kwalitatieve vraagstelling die niet eenduidig te beantwoorden is. Gedeeltelijk zal het antwoord hierop ook onderhevig zijn aan politieke voorkeur. Zo wordt b.v. de grotere individualisering van de VAD-uitkeringen door het CNV beschouwd als een verbetering, en door het FNV als een verslechtering.

Gelet op de gestegen totale opbrengst zou men kunnen stellen dat voor de werknemers, als gerechtigden op de VAD, het huidige wetsontwerp een verbetering is. Inderdaad is met het verschijnen van het laatste wetsontwerp de eerder door mij gesignaleerde trend doorbroken, dat ieder nieuw voorstel een verlaging van de feitelijke opbrengst voor de VAD-gerechtigden inhield 9). Voor de verschaffers van het eigen vermogen wordt de pijn verzacht door de duidelijke begrenzing naar boven van de totale last van vennootschapsbelasting en VAD, en door de fiscale aftrekbaarheid van de gehele VAD. Deze fiscale aftrekbaarheid geeft zelfs meer compensatie dan de toename in de bruto VAD-afracht bedraagt.

Wat betreft de bedrijfseconomische fundering van het overwinstbegrip biedt het nieuwste wetsontwerp echter geen enkele verbetering: er kleven nog steeds dezelfde theoretische bezwaren aan, welke bezwaren groter worden door de voorgenomen algemene fiscale maatregelen ter verlichting van de problemen van het bedrijfsleven (de aftrek van 2% over het eigen vermogen en de voorraadaftrek). Dit ondanks het feit dat uit de memorie van antwoord blijkt dat de regering op de hoogte is van deze bezwaren.

Ook technisch lijkt mij, hoewel ik geen juridisch expert ben, de nieuwe regeling bepaald niet eenvoudig. Het grootste bezwaar tegen invoering van de regeling blijft naar mijn mening de relatief geringe opbrengst, waarvan dan volgens mijn berekeningen bijna 80% afkomstig is uit de aardgaswinning, en waarvan bijna de helft via de fiscale aftrekbaarheid door de overheid wordt gedragen (en dus door ons allemaal!), maar waarbij wel alle ondernemingen verplicht worden een jaarlijkse herwaardering van de bezittingen toe te passen. De vraag is dan ook of de geringe opbrengst opweegt tegen de administratieve kosten van de regeling.

H. Meijers

5) H. Meijers, t.a.p., § 7-2.

6) R. M. Vijn, Vermogensaanwasdeling, winst en eigen vermogen, *ESB*, 19 april 1978.

7) Memorie van antwoord, blz. 106.

8) Memorie van antwoord, blz. 111.

9) H. Meijers, Zit er nog iets in de VAD?, *ESB*, 7 februari 1979.